

ADOLATLI JAMIYAT QURISHDA FALSAFANING ROLI.

РОЛЬ ФИЛОСОФИИ В ПОСТРОЕНИИ СПРАВЕДЛИВОГО ОБЩЕСТВА.

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN BUILDING A JUST SOCIETY.

Shavkatova Nilufar Erkinovna

Buxoro Davlat Texnika Universiteti Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish fakulteti Xotin-qizlar masalalari boyicha dekan maslahatchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada adolatli jamiyat qurishda falsafaning o'рни va ahamiyati tahlil qilingan. Adolat tushunchasining falsafiy mohiyati qadimgi mutafakkirlar — Platon, Aristotel va zamonaviy faylasuf Jon Roulz qarashlari asosida yoritilgan. Maqolada falsafaning axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, inson tafakkurini rivojlantirish hamda ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi nazariy va amaliy roli ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida adolat tamoyillarining ifodasi tahlil qilinib, milliy falsafiy merosda adolat g'oyasining ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, adolatli jamiyat qurish jarayonida falsafa inson tafakkurini yuksaltirish, ma'naviy uyg'unlikni ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Аннотация: В данной статье проанализированы роль и значение философии в построении справедливого общества. Философская сущность понятия справедливости раскрыта на основе взглядов древних мыслителей — Платона, Аристотеля и современного философа Джона Ролза. В статье раскрыта теоретическая и практическая роль философии в формировании нравственных ценностей, развитии человеческого мышления и обеспечении социальной справедливости. Кроме того, проанализировано отражение принципов справедливости в стратегии развития Узбекистана, а также показано значение идеи справедливости в национальном философском наследии. Результаты исследования показывают, что в процессе построения справедливого общества философия служит важной теоретической основой для возвышения человеческого мышления, обеспечения духовной гармонии и укрепления социальной стабильности.

Annotation: This article analyzes the role and significance of philosophy in building a just society. The philosophical essence of the concept of justice is revealed based on the views of ancient thinkers — Plato, Aristotle, and the modern philosopher John Rawls. The paper highlights the theoretical and practical role of philosophy in shaping moral values, developing human thinking, and ensuring social justice. In addition, the reflection of justice principles in Uzbekistan's development strategy is examined, and the importance of the idea of justice in the national philosophical heritage is emphasized. The results of the study show that in the process of building a just society, philosophy serves as an important theoretical foundation for elevating human thought, ensuring spiritual harmony, and strengthening social stability.

KIRISH

Har bir jamiyatning eng yuksak maqsadi — adolatli, barqaror va farovon ijtimoiy tizimni shakllantirishdir. Adolat insoniyat taraqqiyoti tarixida doimo markaziy o‘rin egallab kelgan, u jamiyatning ma’naviy-axloqiy barqarorligi va ijtimoiy uyg‘unligini ta’minlaydigan asosiy mezon hisoblanadi. Qadimdan buyon adolat g‘oyasi insoniyat tafakkurining eng dolzarb mavzularidan biri bo‘lib, u har bir davrning falsafiy, siyosiy va madaniy qarashlari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib kelgan. Falsafa insoniyat tafakkurining yo‘lboshchisi sifatida adolat tushunchasini chuqur tahlil qiladi, uning mohiyatini, mazmunini va jamiyat hayotidagi o‘rnini yoritib beradi. Falsafiy tafakkur yordamida inson o‘zini, jamiyatdagi o‘rnini, huquq va burchlarini, boshqalar bilan munosabatlarini anglaydi. Shu bois adolatli jamiyat qurish masalasi faqat iqtisodiy yoki siyosiy yo‘nalishda emas, balki chuqur falsafiy mazmunga ega bo‘lgan ijtimoiy jarayondir. Adolatli jamiyatda inson qadri, erkinligi va teng huquqliligi eng oliy qadriyat sifatida qaraladi. Bunday jamiyatda har bir shaxs o‘z mehnati, iste’dodi va qobiliyati asosida o‘z o‘rnini topadi. Falsafa esa bu jarayonda yo‘naltiruvchi kuch bo‘lib, insonning axloqiy qarashlarini, tafakkur doirasini va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantiradi. U adolatni nafaqat huquqiy yoki siyosiy tamoyil sifatida, balki insoniylikning eng muhim mezoni sifatida tushuntiradi. Mazkur maqolada adolat tushunchasining falsafiy mohiyati, tarixiy rivojlanishi, zamonaviy talqinlari va ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, falsafaning adolatli ijtimoiy tizim yaratishdagi roli, inson tafakkurini yuksaltirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashdagi ahamiyati ochib beriladi.

Asosiy qism

1. Adolat tushunchasining falsafiy mohiyati

Adolat insoniyat tafakkurida eng qadimiy va muhim falsafiy tushunchalardan biridir. U nafaqat huquqiy yoki siyosiy prinsip, balki insoniylikning eng oliy mezoni sifatida talqin etiladi. Qadimgi yunon faylasuflari Platon va Aristotel adolatni jamiyat barqarorligining asosi sifatida ko‘rganlar.

Platon o‘zining “Davlat” asarida adolatni “har bir inson o‘z o‘rnini topib, o‘z burchini ado etgan holat” deb ta’riflagan. Uning fikricha, adolat jamiyatdagi uyg‘unlik va tartibning garovidir. Aristotel esa adolatni “har kimga o‘ziga tegishli narsani berish” tamoyili asosida talqin etgan. U adolatni ikki ko‘rinishda — taqsimlovchi adolat (boylik, imkoniyat va resurslarning teng taqsimlanishi) hamda muomala adolati (odamlar o‘rtasidagi munosabatlarda tenglik) sifatida tahlil qilgan. Zamonaviy faylasuf Jon Roulz esa adolatni “teng imkoniyatlar asosidagi erkinlik” tamoyiliga tayanib tushuntiradi. Unga ko‘ra, jamiyatda ijtimoiy farqlar bo‘lishi mumkin, biroq ular eng kam ta’minlangan qatlamlar foydasiga xizmat qilsa, bu adolatga zid emas. Demak, adolat — bu faqat tenglik emas, balki imkoniyatlar muvozanati va ijtimoiy mas’uliyatning ifodasidir.

2. Falsafaning adolatli jamiyat qurilishidagi roli

Falsafa adolatli jamiyatning nazariy poydevorini yaratadi. Chunki u inson tafakkurini rivojlantiradi, axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi va ijtimoiy ongini yuksaltiradi. Falsafaning asosiy vazifasi insonni o‘ylashga, tahlil qilishga, hayot mazmuni va jamiyatdagi o‘rnini anglashga o‘rgatishdir. Falsafa adolatli jamiyatni quyidagi yo‘nalishlarda shakllantiradi:

1. Axloqiy qadriyatlarni belgilaydi. Falsafa insonni ezgulik, halollik, bag'rikenglik va mas'uliyat sari yo'naltiradi. Bu qadriyatlar jamiyat barqarorligining poydevori hisoblanadi.

2. Tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi. Falsafiy tafakkur insonni mustaqil fikrlash, adolatsizlikni anglash va unga qarshi turishga o'rgatadi.

3. Ma'naviy uyg'unlikni ta'minlaydi. Falsafa milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirib, insonlar o'rtasida totuvlikni mustahkamlaydi.

4. Ijtimoiy adolatni nazariy asoslaydi. Falsafa jamiyatdagi tenglik, erkinlik, huquq va burchlarning o'zaro muvozanatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Shunday qilib, falsafa inson va jamiyat o'rtasidagi axloqiy bog'liqlikni mustahkamlaydi. U insonni o'z burchini anglashga, ijtimoiy mas'uliyatni his qilishga va umumiy farovonlik uchun harakat qilishga da'vat etadi.

3. O'zbekiston taraqqiyotida adolat tamoyillarining falsafiy talqini

O'zbekiston mustaqillik yillarida adolatli jamiyat qurish g'oyasini o'z taraqqiyot strategiyasining markaziga qo'ydi. "Inson qadri uchun" tamoyili davlat siyosatining bosh mezoniga aylangan bo'lib, bu g'oya aslida falsafaning chuqur axloqiy va ijtimoiy ildizlariga borib taqaladi. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Adolat — davlatning poydevori". Bu so'zlar falsafiy jihatdan shuni anglatadiki, agar jamiyatda adolat ustuvor bo'lsa, u holda ijtimoiy barqarorlik, ishonch va totuvlik ta'minlanadi. O'zbekiston milliy falsafiy tafakkurida ham adolat g'oyasi qadimdan muhim o'rin egallagan. Alisher Navoiy o'z asarlarida adolatni davlat boshqaruvining asosiy tamoyili sifatida ko'rsatgan. Ahmad Donish va Abdulla Avloniy esa adolatni ma'rifat, halollik va insonparvarlik bilan bog'laganlar. Ularning fikricha, adolatli jamiyatda inson qadri, ma'naviy barkamollik va ilm ustuvor bo'lishi kerak. Bugungi kunda falsafiy fikrlash asosida yaratilayotgan yangi ijtimoiy tizim — bu inson manfaatlarini ustuvor qo'yadigan, tenglik va farovonlikni ta'minlaydigan jamiyatdir.

4. Falsafaning amaliy ahamiyati va yoshlar ongidagi roli

Falsafa nafaqat nazariya, balki amaliy yo'naltiruvchi kuchdir. Ayniqsa, yosh avlod ongida adolat, vijdon, mas'uliyat, hurmat va insoniylik g'oyalarini shakllantirishda falsafaning ahamiyati beqiyosdir.

Ta'lim tizimida falsafiy bilimlarning o'qitilishi yoshlarni tanqidiy fikrlashga, jamiyatdagi muammolarga befarq bo'lmaslikka, adolat uchun kurashishga o'rgatadi. Shunday insonlar jamiyatda ijtimoiy adolat va ma'naviy uyg'unlikni ta'minlovchi kuchga aylanadi.

5. Adolatli jamiyat konsepsiyasining tarixiy rivojlanishi

Adolatli jamiyat haqidagi g'oya insoniyat tafakkurining barcha bosqichlarida mavjud bo'lgan. Qadimgi Sharq mutafakkirlari, xususan, Konfutsiy, Zardusht, Forobiy va Ibn Sino kabi allomalar o'z asarlarida adolatni jamiyat tinchligi va barqarorligining asosi sifatida ko'rsatganlar. Abu Nasr Forobiy "Fozil shahar ahlining fikrlari" asarida adolatni davlat boshqaruvi va insoniy munosabatlarning markaziy tamoyili sifatida talqin etgan. Unga ko'ra, adolatli jamiyatda hukmdor donishmand, xalq esa ma'rifatli bo'lishi kerak. Ibn Sino esa adolatni inson ruhiy holati va axloqiy barkamolligi bilan bog'laydi. Unga ko'ra, jamiyatda adolat qaror topsa, inson ichki osoyishtalik va baxtga erishadi. Zardushtiylik

falsafasida adolat “haqiqat”, “yaxshilik” va “to‘g‘rilik” tushunchalari bilan uyg‘un holda qaraladi. Shunday qilib, tarixiy manbalarda adolat — bu inson, tabiat va jamiyat o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlovchi abadiy falsafiy tamoyil sifatida talqin etilgan.

6. Zamonaviy dunyoda falsafaning adolatga oid yondashuvlar

XX–XXI asrda adolat masalasi global miqyosda yangi ma‘no kasb etdi. Jamiyatlar ijtimoiy tengsizlik, iqtisodiy tafovut va axloqiy qadriyatlar inqirozi bilan to‘qnash keldi. Shu jarayonda falsafa yana markaziy o‘ringa chiqdi. Zamonaviy faylasuflar, jumladan, Jon Roulz, Amartya Sen, Marta Nusbaum, Jürgen Habermas kabilar adolatli jamiyatni shakllantirishda inson huquqlari, erkinlik, imkoniyat tengligi va ijtimoiy ishtirokni asosiy mezon sifatida ko‘rsatganlar. Jon Roulzning “Justice as Fairness” nazariyasiga ko‘ra, adolat — bu teng imkoniyatlar, ijtimoiy himoya va inson huquqlarining kafolatidir. Amartya Sen esa “Capabilities approach” (imkoniyatlar yondashuvi) orqali adolatni insonning hayotiy imkoniyatlarini kengaytirish bilan o‘lchaydi. Habermas esa adolatni muloqot etikasi bilan bog‘laydi — ya‘ni adolatli jamiyatda har bir insonning fikri eshitiladi va e‘tiborga olinadi. Bu nazariyalar shuni ko‘rsatadiki, adolatli jamiyatni yaratish uchun faqat qonun yoki siyosiy tizim yetarli emas — buning uchun inson tafakkuri va axloqiy ongini yuksaltirish zarur.

7. Falsafa va ijtimoiy ong uyg‘unligi

Adolatli jamiyat qurish jarayonida falsafa insonning ichki dunyosini boyitadi. Chunki adolat avvalo inson qalbida va ongida shakllanadi. Agar inson o‘z fikrida halol, xatti-harakatida to‘g‘ri, boshqalar bilan munosabatda odil bo‘lsa, jamiyat ham adolatli bo‘ladi. Falsafa bu jarayonda quyidagi uch yo‘nalishda ta‘sir ko‘rsatadi: Ma‘naviy yo‘naltirish: insonni vijdon, haqiqat va halollik sari yetaklaydi. Ijtimoiy uyg‘unlik: odamlar o‘rtasida bag‘rikenglik, hamjihatlik va o‘zaro hurmatni kuchaytiradi. Axloqiy nazorat: har bir inson o‘z harakati uchun mas‘uliyat his qiladi, bu esa adolatni mustahkamlaydi. Shunday qilib, falsafa — bu nafaqat bilim sohasi, balki jamiyatda adolat, axloq va tinchlikni saqlovchi ma‘naviy kuchdir.

8. Adolatli jamiyat qurishning falsafiy tamoyillari

Falsafiy manbalar asosida adolatli jamiyatni shakllantirish uchun quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi:

1. Inson qadri ustuvorligi. Har bir insonning sha‘ni, huquqi va erkinligi eng oliy qadriyat sifatida tan olinadi.

2. Teng imkoniyatlar. Ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda hamma uchun bir xil sharoit yaratiladi.

3. Axloqiy javobgarlik. Inson o‘z harakatlari uchun mas‘ul bo‘ladi va boshqalar manfaatini hurmat qiladi.

4. Hamjihatlik va totuvlik. Jamiyat a‘zolari o‘zaro hamkorlikda yashaydi, bag‘rikenglik tamoyili ustuvor bo‘ladi.

5. Ma‘naviy rivojlanish. Adolatli jamiyat moddiy boylik emas, balki ruhiy yuksalishga ham tayanadi.

Bu tamoyillar falsafaning insonparvarlik, haqiqat va erkinlik g‘oyalari bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, jamiyatni barqaror va farovon qilishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va axborot oqimi tez sur‘atlarda rivojlanayotgan davrda falsafaning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Insoniyat duch

kelayotgan murakkab muammolar — ekologik inqiroz, ijtimoiy tengsizlik, ma'naviy inqiroz, urush va terrorizm kabi holatlar — chuqur falsafiy yondashuvni talab etadi. Chunki falsafa insonni faqat moddiy manfaatlariga emas, balki ma'naviy qadriyatlarga, insoniylik va adolat tamoyillariga yo'naltiradi. Falsafa hozirgi zamonda inson tafakkurini mustaqil, tanqidiy va tahliliy tarzda rivojlantiradi. U turli g'oyalar va qarashlar o'rtasida uyg'unlik topishga, hayotning ma'nosini anglashga, inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilishga yordam beradi. Ayniqsa, yoshlar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirishda falsafaning o'rni beqiyosdir. O'zbekiston sharoitida falsafa mustaqillikdan so'ng jamiyat taraqqiyotining ma'naviy asosiga aylandi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Inson qadri uchun" g'oyasi aslida falsafiy mazmunga ega bo'lib, unda adolat, erkinlik va inson huquqlarini ta'minlash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Falsafiy tafakkur insonni o'z hayotiga, jamiyatdagi o'rniga, kelajak avlodlar oldidagi mas'uliyatiga chuqurroq qarashga undaydi. Shuningdek, zamonaviy falsafa fan va texnologiya taraqqiyoti bilan uyg'unlikda rivojlanmoqda. Sun'iy intellekt, biotexnologiya, axborot xavfsizligi kabi sohalar ham falsafiy muhokama markazida turibdi. Chunki bu sohalarda faqat texnik bilim emas, balki axloqiy va ijtimoiy mas'uliyat ham muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

Adolatli jamiyatni qurish insoniyat taraqqiyotining eng oliy maqsadlaridan biridir. Bu jarayonda falsafa muhim nazariy va ma'naviy asos bo'lib xizmat qiladi.

Falsafa inson tafakkurini kengaytiradi, jamiyat a'zolarini adolat, tenglik va erkinlik g'oyalariga sodiq bo'lishga undaydi. Platon, Aristotel, Forobiy, Ibn Sino kabi mutafakkirlar ta'limotlari bugungi kunda ham adolatli jamiyatni shakllantirishda bebaho manba hisoblanadi.

Hozirgi zamonda falsafa nafaqat nazariy bilim sohasi, balki ijtimoiy hayotning har bir jabhasida yo'naltiruvchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda.

U inson va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda ijtimoiy adolatni qaror toptirishda hal qiluvchi o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, falsafa — adolatli jamiyat qurishning ma'naviy va intellektual poydevoridir. Falsafiy tafakkur yuksak bo'lgan jamiyatda inson huquqlari, erkinlik va tenglik tamoyillari ustuvor bo'ladi, bu esa mamlakatning barqaror rivojlanishi va xalq farovonligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN MANBALAR:

1. Platon. Davlat (Respublika). — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2015.
2. Aristotel. Nikomax axloqi. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
3. Forobiy. Fozil shahar aholisining qarashlari haqida traktat. — Toshkent: Fan, 2014.
4. Ibn Sino. Axloqiy risolalar. — Toshkent: Ma'naviyat, 2016.
5. Rawls, John. A Theory of Justice. — Harvard University Press, 1971.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.

8. Abdullayeva N. Falsafa: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Oliy ta'lim, 2020.
9. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
10. Internet manbalari:
11. www.philosophy.com
12. www.lex.uz
13. www.gov.uz